

Sygn. akt II Ca 785/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 30 grudnia 2013 roku

Sąd Okręgowy w Piotrkowie Tryb. Wydział II Cywilny Odwoławczy w składzie:

Przewodniczący	SSO Jarosław Gołębiowski
Sędziowie	SSO Stanisław Łęgosz SSO Paweł Lasoń (spr.)
Protokolant	Paulina Neyman

po rozpoznaniu w dniu 23 grudnia 2013 roku w Piotrkowie Trybunalskim

na rozprawie sprawy z powództwa S. K. (1) i E. K.

przeciwko H. K.

o zachówek

na skutek apelacji powodów

od wyroku Sądu Rejonowego w Tomaszowie Mazowieckim z dnia 20 września 2013 roku, sygn. akt I C 1030/12

1. z apelacji S. K. (1) zmienia zaskarżony wyrok w punkcie 2, 3 sentencji w ten sposób, że ponad zasądzoną kwotę 8.333 (osiem tysięcy trzysta trzydzieści trzy) złotych z odsetkami od dnia 6 października 2012 roku zasądza od pozwanego H. K. na rzecz S. K. (1) dodatkowo kwotę 4.167 (cztery tysiące sto sześćdziesiąt siedem) złotych z ustawowymi odsetkami od dnia 28 czerwca 2013 roku do dnia zapłaty i oddala apelację w pozostałej części;

2. oddala apelację E. K.;

3. znosi wzajemnie między stronami koszty procesu za instancję odwoławczą.

Na oryginale właściwe podpisy

Sygn. aktll Ca 785/13

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 20 września 2013 r. Sąd Rejonowy w Tomaszowie Mazowieckim zasądził od pozwanego H. K. na rzecz powódki E. K. kwotę 18.750 złotych z ustawowymi odsetkami od kwoty 12.500 złotych od dnia 6 października 2012 roku do dnia zapłaty, od kwoty 6.250 złotych od dnia 23 października 2012 roku do dnia zapłaty oraz zasądził od pozwanego H. K. na rzecz powoda S. K. (1) kwotę 8.333 złotych z ustawowymi odsetkami od dnia 6 października 2012 roku do dnia zapłaty, zniósł wzajemnie koszty procesu między stronami; nakazał ściągnąć na rzecz Skarbu Państwa

Sądu Rejonowego: od pozwanego H. K. kwotę 1.309 złotych, od E. K. kwotę 436,81 złotych tytułem częściowego zwrotu kosztów sądowych; w postaci wydatków poniesionych w sprawie.

Podstawę rozstrzygnięcia Sądu stanowiły następujące ustalenia faktyczne:

D. K. zmarła w dniu 2 stycznia 2008 roku w R., ostatnio stale zamieszkiwała w I.. Jako spadkobierców ustawowych pozostawiła męża S. K. (1) oraz dzieci: A. S. z domu K., E. K. z domu K. i H. K.. Postanowieniem z dnia 29 czerwca 2012 roku Sąd Rejonowy w Tomaszowie Mazowieckim stwierdził, że spadek po D. K. na podstawie testamentu własnoręcznego z dnia 3 lipca 2004 roku, otwartego i ogłoszonego w dniu 29 czerwca 2012 roku, nabył syn H. K. w całości. Spadkodawczyni D. K. w powołanym testamencie własnoręcznym z dnia 3 lipca 2004 roku obok powołania spadkobiercy w osobie syna H. K., dokonała zapisu o treści, że – „W przypadku ew. sprzedaży w/w majątku przez spadkobiercę, będzie on zobowiązany podzielić się dochodem z dwiema siostrami – E. K. oraz A. S. w równych częściach dla każdej z nich. Suma spłaty obejmuje dla obu siostr tylko połowę uzyskanego dochodu, druga zaś połowa należy się spadkobiercy H., bez żadnych obciążeń”.

D. K. przysługiwało, na prawach wspólności ustawowej /z mężem S. K. (1)/, prawo własności do zabudowanej nieruchomości gruntowej, położonej w I., przy ul. (...), o powierzchni 0,2118 ha, oznaczonej w ewidencji gruntów jako działka nr (...). Dla nieruchomości tej prowadzona jest księga wieczysta numer (...). W dniu 27 lipca 2010 roku S. K. (1)/urodzony dnia (...)/ swój udział w opisaney wyżej nieruchomości, a wynoszący 1/2 części przeniósł na rzecz córki i zięcia E. i M. małżonków K. w zamian za dożywocie. Pozwany H. K. w dniu 25 września 2012 roku sprzedał swój udział we współwłasności opisaney, przedmiotowej nieruchomości J. S. i K. S./dzieciom A. S.,/ za umówioną cenę 75.000 złotych. Biegły rzeczoznawca majątkowy określił wartość rynkową nieruchomości położonej w I. przy ul. (...), według stanu z chwili otwarcia spadku po D. K. na kwotę 317.600,00 złotych /całość/.

Sąd Rejonowy uznał powództwo za zasadne, wskazując, że zgodnie z treścią art. 991 § 1 k.c. zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni – dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadł przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach – połowa wartości tego udziału (zachówek). Jeżeli uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku bądź w postaci uczynionej przez spadkodawcę darowizny, bądź w postaci powołania do spadku, bądź w postaci zapisu, przysługuje mu przeciwko spadkobiercy roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku lub jego uzupełnienia / art. 991 § 2 k.c./ . W niniejszej sprawie występuje sytuacja określona w § 1 cytowanego art. 991 k.c. – w odniesieniu do powoda S. K. (2).

Instytucja zachowku stanowi formę ustawowego zabezpieczenia interesów osób najbliższych spadkodawcy przed skutkami rozporządzeń dokonywanych przez niego /spadkodawcę/ w ramach przysługującej swobody testowania. Ustawodawca pozostawił spadkodawcy wybór co do sposobu zapewnienia uprawnionemu należnego mu zachowku, spadkodawca może bowiem powołać uprawnionego do dziedziczenia po sobie, może ustanowić na jego rzecz zapis, czy też dokonać na jego rzecz darowiznę. Jeżeli zaś uprawniony nie otrzymał w żadnej z tych postaci należnego mu zachowku, to przysługuje mu roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do jego pokrycia. Roszczenie o zapłatę określonej kwoty zachowku przysługuje osobie, która - należy do kręgu osób uprawnionych do zachowku, - dziedziczyłaby z ustawy w danym wypadku, - nie została wydziedziczona /art. 1008 k.c./, - nie otrzymała w inny sposób owego minimum, które w ramach zachowku jej się należy /art. 996 i 997 k.c./.

Przy obliczaniu zachowku, które jest wieloetapowym zabiegiem matematycznym, w pierwszej kolejności ustaleniu podlega udział spadkowy stanowiący podstawę do obliczenia zachowku. Oblicza się go według prawideł dziedziczenia ustawowego zawartych w art. 931 i następne kodeksu cywilnego. Kolejnym etapem obliczania zachowku jest ustalenie udziału zachowkowego. Następnie zaś substratu zachowku. Wyliczenie to jest uzależnione od tego, czy spadkodawca uczynił za życia darowizny na rzecz spadkobierców uprawnionych do zachowku. Jeżeli tak, to do wartości czystej spadku należy doliczyć wartość darowizn według zasad określonych w art. 993- 997 k.c. Oznacza to, że substrat zachowku równa się czystej wartości spadku + wartość darowizn. Przy braku majątku spadkowego podstawę

obliczenia zachowku stanowi suma darowizn /orzeczenie SN z dnia 7 lipca 1964 roku, I CR 691/62 opubl. OSNCP 1965r, poz.143/.

Należy zachówek oblicza się mnożąc udział zachowkowy przez substrat zachowku. Powód S. K. (1) dziedziczyłby spadek po żonie D. K. z ustawy w udziale wynoszącym 1/4 części. A zatem jego udział zachowkowy wynosi 1/6 części ($1/4 \times 2/3$)

Po obliczeniu udziału zachowkowego można przejść do następnego etapu obliczeń zmierzającego do ustalenia czystej wartości spadku- w sprawie niniejszej do ustalenia substratu zachowku. D. K. przysługiwał udział 1/2 części we własności nieruchomości gruntowej położonej w I., przy ul. (...) o wartości ustalonej przez biegłego = 317.600,00 złotych (cała nieruchomość) x 1/2 części = 158.800 złotych. Zachówek należny powodowi S. K. (1) obliczyć należy zatem w sposób następujący; 1/6 (udział zachowkowy powoda) x 158.800,00 złotych (substrat zachowku)- 79.400,00 złotych (art. 993 k.c- treść zapisu w testamencie „k-26 —, połowa uzyskanego dochodu"- 158.800,00 zł x 1/2 = 79.400,00 zł) = 13.233,33 złotych. Ponieważ pełnomocnik powoda zmieniał żądanie pozwu w zakresie powoda S. K. (1), uwadze Sądu umknęła kwota ostatecznego żądania = 13.233,00 złotych i zasądził kwotę poprzedniego żądania = 8.333,00 złotych. Odsetki od roszczenia należnego powodowi S. K. (1) ustalono od dnia 6 października 2012 roku tj. od dnia następnego po doręczeniu pozwanemu odpisu pozwu.

Żądanie powódki E. K. ostatecznie wywodziło swe źródło z instytucji zapisu. Przepis art. 968 § 1 k.c. stanowi obecnie, że spadkodawca może przez rozrządzenie testamentowe zobowiązać spadkobiercę ustawowego lub testamentowego do spełnienia określonego świadczenia majątkowego na rzecz oznaczonej osoby /zapis zwykły/. Zapis może być uczyniony pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu /art. 975 k.c./. Wobec treści zapisu zawartego w testamencie D. K.—, W przypadku ew. sprzedaży w/wym majątku przez spadkobiercę, będzie on zobowiązany podzielić się dochodem z dwiema siostrami — E. K. oraz A. S. w równych częściach dla każdej z nich. Suma spłaty obejmuje dla obu sióstr tylko połowę uzyskanego dochodu, druga zaś połowa należy się spadkobiercy H., bez żadnych obciążeń", Sąd doszedł do przekonania, że do przedstawionego zapisu nie może mieć zastosowania obliczanie wartości uzyskanego dochodu przez pozwanego H. K., przy pomocy biegłego rzeczoznawcy majątkowego, tak jak w przypadku obliczania zachowku. Wartość obliczona przez biegłego jest wartością hipotetyczną, aczkolwiek możliwą do uzyskania. Biorąc pod uwagę dowód z przesłuchania stron oraz inne niekwestionowane przez strony okoliczności, w świetle których oczywistym jest, że pozwany w dniu 25 września 2012 roku sprzedał, należny mu z tytułu spadkobrania po matce D. K., udział 1/2 części we współwłasności gruntowej zabudowanej nieruchomości położonej w I. przy ul. (...), za cenę 75.000,00 złotych, to skoro strony nie kwestionowały faktu sprzedaży przez pozwanego — „majątku" i tym bardziej nie kwestionowały ceny sprzedaży — „uzyskanego dochodu", uznał Sąd, że kwota wskazana przez strony umowy w akcie notarialnym jest dochodem uzyskanym przez pozwanego. Nie zaś kwoty wynikające z wartości przyjętych przez biegłego. Dlatego też dla potrzeb obliczenia roszczenia przysługującego E. K. z tytułu zapisu, przyjął Sąd kwotę 75.000,00 złotych, jako sumę uzyskanego dochodu przez spadkobiercę H. K.. Kierując się treścią zapisu należną powódce kwotę 18.750,00 złotych obliczył w sposób następujący / 75.000,00 zł x 1/2 = 37.500,00 zł („W przypadku sprzedaży majątku przez spadkobiercę, będzie on zobowiązany podzielić się dochodem z dwiema siostrami — E. K. oraz A. S. w równych częściach dla każdej z nich") x 1/2 = 18.750,00 zł („Suma spłaty obejmuje dla obu sióstr tylko połowę uzyskanego dochodu, druga zaś połowa należy się spadkobiercy H., bez żadnych obciążeń".)

Odsetki od zasądzonej kwoty przyjęto od dnia 6 października 2012 roku tj. od dnia następnego po doręczeniu pozwanemu odpisu pozwu- w zakresie pierwotnie żądanej kwoty 12.500,00 złotych oraz od dnia 23 października 2012 roku, tj. od dnia następnego po doręczeniu pozwanemu odpisu pisma procesowego zawierającego rozszerzenie pozwu

O kosztach procesu orzeczono na podstawie art. 98 k.p.c. — przyjmując zasadę odpowiedzialności za wynik sprawy. Mając na uwadze treść art. 100 k.p.c. orzeczono o wzajemnym zniesieniu kosztów procesu.

O kosztach sądowych orzeczono na podstawie art. 113 ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 roku o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. nr 167, poz. 1398 ze zmianami) w związku z art. 100 k.p.c. Na koszty te składają się wydatki poniesione w sprawie, a wyłożone tymczasowo przez Skarb Państwa, związane z kosztami wydania opinii

przez biegłą w łącznej wysokości 1.745,81 złotych lk- 1271. Kosztami tymi obciążono strony w stosunku w jakim przegrały – pozwany w 75 %, powódka w 25 %.

Apelację od powyższego wyroku, wniósł pełnomocnik powodów. Zaskarżył go w części dotyczącej oddalenia powództwa wobec powódki E. K. powyżej kwoty 18.750 zł., w części dotyczącej powoda S. K. (1) w tym zakresie w jakim Sąd nie orzekł o całości roszczenia, a także w części dotyczącej obciążenia powódki E. K. kosztami postępowania. Zarzucił mu:

a) sprzeczność ustaleń sądu z treścią zebranego materiału dowodowego poprzez uznanie, iż Sąd jest związany treścią aktu notarialnego, co do wskazanej w akcie notarialnym drastycznie zaniżonej wartości udziału, co jest naruszeniem art. 244 k.p.c. i pominięcie przeprowadzonego na tę okoliczność dowodu z opinii biegłego przy obliczaniu wysokości zapisu należnego powódce E. K., a przez to bezpodstawne oddalenie jej powództwa ponad kwotę 18.750 zł.

b) naruszenie prawa materialnego tj. art. 991 k.c. poprzez bezpodstawne zniżenie dla powoda S. K. (1) wysokości zachowku tj. o 4.900 zł. w stosunku do zmodyfikowanego żądania powoda dnia 28.05.2013 r.

c) naruszenie art. 321 k.p.c. poprzez nieorzeczenie o całości żądania powoda S. K. (1) (brak rozstrzygnięcia co do żądania ponad zasądzoną kwotę).

W konkluzji wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i orzeczenie zgodnie ze zmodyfikowanym żądaniem pozwu z dnia 28.05.2013 r. tj.:

1) zasądzenie na rzecz powódki E. K. od pozwanego tytułem zapisu kwoty 39.700 zł. z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu od kwoty 12.500 zł. do dnia zapłaty i z ustawowymi odsetkami od dnia 11.10.2012r. od kwoty 12.500 zł. do dnia zapłaty oraz z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia niniejszego żądania od kwoty 14.700 zł. do dnia zapłaty.

2) zasądzenie na rzecz powoda S. K. (1) od pozwanego tytułem zachowku kwoty 13.233,00 zł. (Trzynaście tysięcy dwieście trzydzieści trzy złote) z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu od kwoty 8.333,00 zł. do dnia zapłaty i z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia niniejszego żądania od kwoty 4.900 zł. do dnia zapłaty.

3) zasądzenie od pozwanego na rzecz każdego z powodów kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego, względnie uchylenie wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Ponadto wnoszę o częściowe zwolnienie powódki E. K. od opłaty sądowej od apelacji od kwoty ponad 400 zł.

Sąd Okręgowy zważył co następuje:

Apelacja jest częściowo zasadna i skutkuje zmianą zaskarżonego wyroku.

Rozważenie zarzutów apelacji należy zacząć od kwestii sposobu ustalenia wartości spadku na potrzeby zachowku. Zagadnienie to wiąże się z występującą w sprawie kwestią zbycia przedmiotu nabytego od spadkodawcy przed ustaleniem wysokości należnego spadkobiercom ustawowym zachowku.

Wartość spadku ustala się według cen z chwili orzekania o roszczeniach o zachowku. Istotne jednak znaczenie dla sprawy ma to, że pozwany po otwarciu spadku sprzedał udział w nieruchomości. Strony umowy zawartej w formie aktu notarialnego określiły cenę sprzedaży na kwotę 75.000 zł. Należy zauważyć, iż powodowie nie zakwestionowali skutecznie tej ceny sprzedaży. Nie zostało wykazane, aby pozwany celowo zaniżył wartość transakcji. Należy więc uznać, iż transakcja odbyła się bez pokrzywdzenia osoby uprawnionej do zachowku i zapisu, a cena transakcyjna była ceną realną, rynkową, rzeczywiście odzwierciedlającą wartość udziału w nieruchomości. Trzeba tu zauważyć, że opinia biegłego została sporządzona dla wyceny wartości nieruchomości jako całości. Inną jednak wartość ma pozostający w obrocie sam udział w nieruchomości. Jest to tym bardziej istotne w sytuacji występującej na nieruchomości silnego konfliktu współwłaścicieli. Konflikt ten potwierdza przebieg postępowania o stwierdzenie nabycia spadku. Bardzo ważne dla oceny realności ceny sprzedaży ma również to, że nieruchomość obejmuje dom jednorodzinny, w który

nie jest dokonany fizyczny podział do użytkowania. Wynika z tego, że nabywca jedynie udziału musi się liczyć z koniecznością uregulowania kwestii związanych z tą nieruchomością z drugim współwłaścicielem. Cała nieruchomość, co wynika z opinii biegłego wymaga zaś dokonania znacznych nakładów finansowych. Aby je rozsądnie czynić wskazana byłaby współpraca współwłaścicieli. W ocenie Sądu okoliczności te uniemożliwiają przyjęcie, jak chciałby skarżący wartości zbytego udziału jako prostego wyniku matematycznego wywodzonego z wartości nieruchomości oferowanej do sprzedaży jako jedna i niepodzielna całość. Wbrew zarzutom apelacji właśnie okoliczność, że udział został zbyty rodzinie uzasadnia pewne obniżenie ceny. W ocenie Sądu trudno byłoby jednak udział ten zbyć osobie obcej, a tym bardziej uzyskać cenę 158.800 zł. W ocenie Sądu nie można przyjąć, a przynajmniej brak jest dowodów na to, aby sprzedaż udziału w nieruchomości nastąpiła znacznie poniżej jego wartości rynkowej. Zatem to cena sprzedaży jak zasadnie przyjął Sąd Rejonowy powinna być podstawą ustalenia wartości spadku, a następnie wysokości zachowku. W ocenie Sądu Okręgowego, pomimo że nie ma prawnie i społecznie uzasadnionej racji do brania w ochronę spadkobiercy, zobowiązanego do zapłaty zachowku, to ustalenie wartości spadku nie może odbywać się z jego pokrzywdzeniem, a tak niewątpliwie by się stało, gdyby Sąd ustalił wartość podstawy wyliczenia zachowku powyżej rynkowej ceny transakcyjnej.

Przyjęcie odmiennego poglądu mogłoby prowadzić do oczywistego pokrzywdzenia spadkobiercy w sytuacji istotnej zmiany cen po sprzedaży majątku spadkowego. Stanowisko takie aprobuje doktryna (zob. Paweł Książak, Zachowek w polskim prawie spadkowym, LexisNexis 2010 s. 242), a także orzecznictwo (zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 17 lipca 2008 roku Lex 499202).

Zasadnie zatem Sąd pierwszej instancji odniósł wartość będącą podstawą ustalenia zapisu do wartości ceny sprzedaży. Zgadzając się z zarzutem apelacji, że Sąd winien konsekwentnie stosować jednakowe kryterium do ustalania wartości spadku należy stwierdzić, że tym kryterium jest wartość wynikająca z ceny sprzedaży.

W konsekwencji zachowek należny S. K. (1) winien być liczony od kwoty 75.000 zł. Uwzględniając zatem zasadny zarzut apelacji błędnego wyliczenia podlegającej zasądzeniu kwoty należało zmienić zaskarżone w punkcie 3 rozstrzygnięcie i podwyższyć należną powodowi S. K. (1) kwotę do 12.500 zł a zatem o kwotę 5.167 zł, z odsetkami zasadnie wynikającymi ze zgłoszonego żądania.

Dalej idące żądania apelacji należało oddalić.

W pozostałym zakresie Sąd Okręgowy w całości podziela wywody i argumentację zawartą w uzasadnieniu orzeczenia Sądu pierwszej instancji.

Z tych przyczyn Sąd Okręgowy na podstawie art. 385 oddalił apelację E. K. w całości, zmieniając wyrok na skutek apelacji S. K. (1) na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. Mając na uwadze, że również ta apelacja podlegała w części oddaleniu Sąd Okręgowy na podstawie art. 100 k.p.c. zniósł wzajemnie koszty procesu między stronami za instancję odwoławczą.